

Гуманітарні науки в контексті глобалізаційних викликів

**ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ: ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

Гончарук В. В.,

провідний інженер,

Гончарук В. А.,

кандидат педагогічних наук, доцент

В екологічній культурі вчителя безпосередньо виражена система цінностей, яка об'єднує особистість із природою і суспільством, а також включеність педагога в систему глобальних суспільних відносин. Соціальне замовлення суспільства на підготовку вчителя включає як вимоги до ідеальної моделі особистості вчителя, так і тенденції до всесвітнього співробітництва у затвердженні пріоритету загальнолюдських цінностей.

Істотно впливають на соціальні запити досягнення сучасної науки, яка виокремлює єдність Людини і Всесвіту. Утверджується новий образ наукової картини світу і місця в ній. У нових умовах істотно змінюються завдання і функції педагога, в тому числі і базові педагогічні ціннісні орієнтації, виражається спрямованість професійного становлення особистості, її світобачення.

У державних і міжнародних документах із охорони природного середовища та раціонального природокористування, зокрема, у Порядку денному на XXI століття, Стратегії ООН з освіти в інтересах збалансованого розвитку, у Законах України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про середню загальну освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Концепції екологічної освіти в Україні тощо одним із пріоритетних завдань перед державами світового співтовариства в цілому та перед Україною зокрема, поставлено завдання формування екологічної культури суспільства, відповідального ставлення до природи через екологічну освіту та виховання [3, с. 19; 4, с. 5].

І. Суравегіна визначає екологічну культуру як динамічну єдність екологічних знань, позитивного ставлення до них (екологічних настанов, цінностей) та реальної діяльності людини у навколишньому середовищі [2]. На думку дослідниці, необхідним елементом екологічної культури є відповідальність у ставленні до природного середовища. Саме тому М. Мойсєєв вважає, що формування екологічної культури особистості повинне стати незамінною частиною діяльності всієї системи навчання [1].

До найбільш повного розуміння поняття «екологічна культура» дозволяє наблизитись дослідження культури загальної і культури педагогічної як філософських категорій. Термін «педагогічна культура» пов'язаний із працями С. Архангельського, З. Єсаревої, Н. Кузьміної, В. Максимова, В. Сластьоніна, М. Тарасевич та ін.

У вказаних дослідженнях педагогічна культура розглядається як важлива частина загальної культури вчителя, що проявляється у системі професійних якостей і специфіці педагогічної діяльності. Культурологічний аналіз процесу професійного становлення вчителя орієнтований на дослідження закономірностей розвитку професійної моралі, специфіки моральних норм і принципів, які формуються і діють у сфері педагогічної діяльності та є конкретизацією загальних вимог тієї системи моралі, яка переважає у суспільстві.

У наш час термін «культура» трактується як органічна єдність з природою і суспільством, як ансамбль, діалог різних культур. В цілому, культура особистості визначається сферою духовного виробництва, зачіпає процеси формування і прояву як свідомості, так і самосвідомості, а також культуру мислення і культуру діяльності. Культура особистості неможлива без світобачення, тобто сукупності поглядів, уявлень та ідей про природні та соціальні явища, які утворюють ціннісні орієнтації людини.

У такий спосіб вибудовується логічна схема, яку необхідно враховувати у процесі навчання: людина – істота космічна, соціальна та індивідуальна. Людина не може жити, не рахуючись із законами космосу. Призначення

системи сучасної освіти – розширити світорозуміння людини до рівня космосу, встановити природний зв'язок людини з природою, відродити духовне, почуттєве розуміння світу. В процесі екологізації сучасного суспільства одне з найважливіших місць займає формування екологічної культури особистості.

При визначенні феномену «екологічна культура» потрібно звернути увагу на такі поняття як «культура» та «екологічна». Кожне із цих понять багатозначне. Теоретичне усвідомлення культури дозволяє виділити дві важливі проблеми в усвідомленні цього поняття: культура розглядається як механізм, який регламентує і регулює поведінку і діяльність людини, а сама людина – як носій цієї культури.

У процесі експериментального дослідження показниками екологічної активності студента були: самооцінка власної екологічної діяльності; участь у гуртках, факультативах, виховних заходах екологічного спрямування; оцінка навчальної і природоохоронної діяльності студентства. Головною метою діяльності закладів вищої освіти є підготовка освіченого, творчого фахівця, зорієнтованого на особистісний і професійний саморозвиток, а також формування системи гуманістичних цінностей.

Екологічна культура як соціальне явище, як культура загалом дає орієнтири існування у довкіллі та поведінкові норми, тобто вона задає рамки способу життя. Екологічна культура транслюється завдяки особистісній соціально-екологічній компетентності, що характеризує те, як конкретна особистість засвоїла цю культуру і може її передавати іншим – сформована екологічна компетентність виражається у поєднанні певного способу життя та визнання цінності довкілля, що приводить до екологічності способу життя (екологічність стає якістю способу життя). Слід зазначити, що рівень екологічності способу життя може бути вищим чи нижчим у залежності від певних причин: рівня відповідальності особистості за свою екологічну діяльність; рівня усвідомлення наслідків діяльності; рівня визнання цінності довкілля.

Рівень відповідальності особистості залежить від того, наскільки вона може попередити негативні наслідки своєї екологічної діяльності та ліквідувати їх, якщо вони все ж таки трапились, а також від того, наскільки вдало вона може спроектувати свою екологічну діяльність, щоб на завдати шкоди довкіллю. Наприклад, власник фабрики, яка розташована на березі річки, з'ясував, що екосистемі річки завдано шкоди через недосконалість очисних споруд. У цьому випадку власник, якщо він має достатній рівень відповідальності, відремонтує очисні споруди і попередить подальше руйнування екосистеми. Якщо ж цей власник має високий рівень відповідальності, то він повинен застосовувати методи очищення та відновлення екосистеми річки. Найвищий же рівень відповідальності має місце у тому випадку, коли у засоби екологічної безпеки вкладені значні кошти, і це теоретично унеможливорює завдання шкоди довкіллю. Слід відзначити, що рівень екологічної відповідальності може формуватися двома шляхами: внутрішнім (через засвоєння екологічної культури) та зовнішнім (через систему покарань і штрафів).

Встановлено, що відповідальність за наслідки екологічної діяльності має бути, перш за все, особистою, оскільки невеликий внесок кожного у руйнування або ж відтворення довкілля складається у мільярди жителів планети Земля.

В умовах складної екологічної ситуації, що виникла в державі, потребує подальшого вдосконалення система підготовки педагогів до природоохоронної роботи у ЗВО; 1) набуває великого значення практична робота студентів у галузі охорони навколишнього середовища та відновлення природних ресурсів; 2) зростає роль дослідницької та громадської діяльності майбутніх спеціалістів, спрямована на відповідальне ставлення до природи.

Екологічна освіта – це безперервний процес навчання, виховання і розвитку особистості, спрямований на унормування системи наукових і практичних знань, ціннісних орієнтацій поведінки і діяльності, що забезпечують відповідальне ставлення людини до навколишнього середовища.

Встановлено, що екологічну культуру особистості визначають: інтерес до природи і проблем її охорони; знання про природу і способи її захисту та сталого розвитку; моральні й естетичні почуття по відношенню до природи; екологічно грамотна діяльність по відношенню до природного середовища; мотиви, що визначають діяльність і поведінку особистості у природному оточенні.

Проведене дослідження не вичерпує всіх питань теоретичної і практичної підготовки студентської молоді до охорони, збереження та раціонального використання природних багатств. Нерозв'язаними залишаються питання загальної професійної підготовки майбутніх учителів, теоретико-методологічного та педагогічного обґрунтування процесу формування екологічних цінностей учителя в умовах ступеневої освіти; формування екологічних цінностей майбутніх учителів і їх орієнтацію на майбутній зміст професійної діяльності; розробка науково-методичного забезпечення поетапного формування екологічної культури майбутніх учителів у процесі фахової підготовки.

Список використаних джерел

1. Моисеев Н. Н. Историческое развитие и экологическое образование / Н. Н. Моисеев. – М.: МНЭПУ, 1995. – 52 с.
2. Суравегина И. Т. Методические системы экологического образования / И. Т. Суравегина // Советская педагогика. – 1988. – № 9. – С. 31–35.
3. Environmental Education Activities for primary Schools: Suggestions for making and using low cost equipment. – Produced by the International Centre for Conservation Education for UNESCO-UNEP International Environmental Education Programme (IEEP). – 1990. – n. 21.
4. Incorporating Environmental Education into the Primary School Curriculum: A Teacher's Manual. – Malta: University of Malta; Maltese National Commission for UNESCO, 1991. – 81 p.